

Riuttalan talonpoikaismuseo. Kuva: Vincente Serra.

KUOPIO KULTTUURIPOLKU

Karttulan ympäristöpolku

KUOPIO *Lastu*
Arkkihtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu

SISÄLLYS

Opettajalle	3
Sanasto	4
Karttulan kulttuuriympäristö	6
Virittäytymistehtäviä	8
Aikamatka omaan ympäristöön	10
Omaan kouluun liittyviä tehtäviä	12
Arkiympäristötehtäviä	14
Kulttuuriympäristötehtäviä	16
Oppituntiesimerkkejä	18
Lähteitä ja linkkejä	20

OPETTAJALLE

Kuopion ympäristöpolku on osa Kuopion kaupungin Kulttuuripolkuohjelmaa ja kulttuurikasvatussuunnitelmaa. Se on suunniteltu toteutettavaksi 5. luokka-asteella, mutta materiaalia voidaan hyödyntää myös muilla luokka-asteilla.

Ympäristöpolun kautta oppilas tutustuu alueeseen, jossa hän elää päivittäin. Tehtävillä pyritään lisäämään oppilaiden kykyä nähdä ja katsoa omaa lähiympäristöään ja sen erityispiirteitä sekä hahmottaa ajallinen kerroksellisuus. Tavoitteena on kasvattaa oppilaiden arvostusta lähiympäristöään kohtaan.

Sanastossa on selitetty lyhyesti materiaalissa esiintyviä käsitteitä ja termejä. Sanaston jälkeen on tehtäviä, joilla voi virittäytyä eri aistien kautta tutkimaan ympäristöä. Sen jälkeen on muutamia tehtäviä, joissa pohditaan ajan kerroksia ja historiaa. Tämän jälkeen tehtävät on jaettu oppiaineittain omaan kouluun, omaan arkiympäristöön ja laajemmin kulttuuriympäristöön liittyviin tehtäviin. Lopuksi esitellään esimerkkien avulla, miten tehtäviä voidaan hyödyntää opetuksessa. Viimeiseksi on koottu lähteet ja hyödylliset linkit.

Tämän kulttuuriympäristöpolun tekemiseen on hyödynnetty Kuopion kaupungin aiemmin tuottamaa ympäristöpolkuaineistoa, jonka tekijät ovat Minna Halonen, Anu Taskinen ja Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastu ry. Polkujen päivityksen teki FM Eeva Martikainen.

Lähiympäristön tutkiminen:

- lisää turvallisuuden tunnetta
- kasvattaa yhteisöllisyyttä
- lisää halua huolehtia yhteisestä ympäristöstä
- lisää kykyä hahmottaa ympäristön ajallinen kerroksellisuus
- kehittää henkilökohtaista ympäristö- ja luontosuhdetta
- lisää ymmärrystä kulttuuriympäristön merkityksestä ihmiselle
- kehittää kykyä havainnoida muutoksia ympäristössä.

SANASTO

Kulttuurimaisema

Kulttuurimaisema on ihmisen käyttämä, hoitama muuttama tai rakentama fyysinen ympäristö.

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperintö tarkoittaa ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneitä henkistä ja aineellista perintöä. Kulttuuriympäristö on sen aineellinen osa. Uskomukset, arvot tai toimintatavat muodostavat henkisen perinnön.

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristöä on ihmisen käytössä oleva ympäristö. Siinä näkyy ihmisen toiminnan jäljet. Se on ihmisen rakentamalla, käyttämällä ja viljelemällä muuttamaa ympäristöä. Kulttuuriympäristö on muodostunut hyvin pitkän ajan kuluessa. Kulttuuriympäristön arvo perustuu sen ajalliseen ja alueelliseen kerrostuneisuuteen, joka ilmentää kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen muutoksia.

Luonnonmaisema

Luonnonmaisema on alue, johon ihminen ei ole vaikuttanut. Käytännössä luonnonmaisemaa ei Suomessa juuri ole. Kansallispuistot on perustettu säilyttämään maisemaa luonnon tilassa.

Perinnemaisema

Perinnemaisema on ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa syntynyt, perinteisen maatalouden ja karjanhoidon muovaama maisema.

Rakennettu ympäristö

Rakennettua ympäristöä on kaikki rakentamalla syntynyt ympäristö: tiet, sähkölinjat, rakennukset, sillat, puistot jne. Rakennettu ympäristö käsittää ihmisen rakentamat asiat ympäristössä eri aikakausilta.

Arkiympäristö

Arkiympäristö tarkoittaa ihmisen tavallista, päivittäistä elinpiiriä eli niitä paikkoja, tilanteita ja ihmissuhteita, joissa hän elää ja toimii. Samasta asiasta voidaan käyttää myös nimitystä lähiympäristö.

Maamerkki

Luonnonelementti tai ihmisen toiminnan tulos, joka erottuu muusta ympäristöstä. Tyypillisiä maamerkkejä ovat kalliot, kirkot ja muut korkeat rakennukset. Maamerkit jäsentävät maisemaa.

Merkittävä kulttuurihistoriallinen kohde

Merkittävä kulttuurihistoriallinen kohde voi olla valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaaksi luokiteltu. Kohde on inventoitu eli tutkittu ja sen tyypillisyyttä, ikää, harvinaisuutta, kerroksisuutta, kertovuutta ja omaleimaisuutta arvostetaan.

Muinaisjäännös

Muinaisjäännös on merkki ihmisen toiminnasta menneiden sukupolvien ajalta. Muinaisjäännökset kertovat ihmisen elämisestä, liikkumisesta, asumisesta, elinkeinon ja uskonnon harjoittamisesta ja ihmisten hautaamisesta.

Identiteetti

Identiteetti tarkoittaa jokaisen ihmisen yksilöllistä käsitystä itsestään. Identiteetti rakentuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ja se muuttuu koko ajan eri elämänvaiheiden kokemusten kautta.

Paikan tuntu

Paikan tuntu korostaa paikkaan liittyvää subjektiivista kokemusta. Samalla maantieteellisellä paikalla voi olla eri ihmisille erilaiset merkitykset. Paikan tuntu syntyy ihmisten kokemuksista, muistoista, tunteista, käytännöistä, arvoista ja vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa.

Riutalan talonpoikajämsen Pytinki. Kuva: Vincente Serra.

KARTTULAN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Karttulan alueen esihistoria

Karttulanlahden seutu alkoi muodostua n. 5000 vuotta sitten muinaisen Suur-Saimaan vedenpinnan laskettua. Jääkauden jälkeen jatkunut maan kohoaminen muutti vesistöjä, vesien lasku- uomia ja järviäntaiden korkeutta. Karttulan järviäntaat, saaret, mäet ja harjut ovat muodostuneet tällaisen maaperän muutosten aikana. Karttula sijaitseekin ns. vedenjakajalla, mikä tarkoittaa että Karttulan kohdalla sen järvien ja jokien vedet laskevat joko ylä- tai alapuolisiin suuriin vesistöihin Saimaalle ja Päijänteelle asti.

Karttulan kylien alueilla oli tuhansia vuosia sitten vuoden pyyntikiertoon liittyvää tilapäistä asutusta. Karttula oli ns. rajaseutua. Rajankäyntiä eri heimojen ja jopa valtioiden välillä käytiin kiivaasti taistellen sekä ryöstäen. Metsästys ja kalastus olivat tärkeimmät elinkeinot eräkaudella. Harjut ja vesiväylät toimivat pyyntivaelluksilla niin saaliseläinten kuin ihmistenkin kulkureitteinä. Metsälle tai kalaan lähdeittäessä mukaan otettiin vain välttämätön: kirves, tuluskivet, pata, jousi nuolineen, keihäs ja kenties pyyntiverkko tai kalakoukku. Ruoka pyydystettiin tuoreena matkalta ja kypsennettiin paikanpäällä. Veneet kehittyivät kevyiksi ja sulaviksi soutaa, laskea kosket, virrat ja kapeikot sekä vetää taipaleiden yli. Taivaltaminen onkin tarkoittanut alkujaan vaivalloista maaston ylittämispaiikkaa.

Asutus syntyy

Kiinteämpi asutus Karttulaan syntyi eräsijojen myötä. Paikoilleen asettuneet erämiehet rakensivat 1500-luvulla seudulle "uudistalot" eli savupirttinsä. Vesireitit ja metsäpolut olivat tuolloin ainoat kulkukelpoiset väylät. Eräpolkuja kuljettiin talojen kautta aina yhä kauemmaksi erämaahan. Kylännimet syntyivät usein uudisasukkaiden suvun tai heimon nimistä. Ensimmäiset uudisasukkaat Karttulaan tulivat perimätiedon mukaan Juvan suunnalta. Juvan ja Joroisten taloilla oli Karttulan seudulla eräsijoja ja nautinto-oikeuksia. Kalastus ja eräoikeudet oli jaettu talojen ja sukujen mukaan.

Eräkauden lopulla kalastus oli edelleen tärkeä elinkeino, mutta pikkuhiljaa maanmuokkauksen myötä kaskenpoltto yleistyi. Ensimmäiset talon-, kylä- ja paikannimet alkoivat vakiintua 1600-luvulla. Pysyvää asutusta edustavat talot numeroitiin 1600-luvun lopulla kylien mukaan, jotta niitä voitiin tunnistaa ja verottaa. Karjan kasvattaminen ja heinänteko niityiltä alkoi pääosin 1700-luvulla. Kylien maanviljelys- ja laidunmaisema sai muotonsa 1700-luvulla isonjaon myötä ja säilyi monin paikoin aina 1900-luvun puoliväliin. Tilojen ympäristöön, metsiin ja erämaiden reunamille, syntyi myös kantataloille kuuluvia torppia, joissa asui maaton väki.

Varhaisteollisuuden synty ja merkitys alueelle

Metsätalouden merkitys seudulla kasvoi puutavarakaupan vapauduttua 1800-luvun puolivälissä. Ruukki- ja sahateollisuus Karttulan seudulla sai raaka-aineensa lähiseudun metsistä ja järvistä, järvimalmia ja puuta. Vuosisadan lopulla metsämaita siirtyi laajalti puutavarayhtiöiden hallintaan. Karttulan Syvänniemen ja Itä-Karttulan Suovun metsäalueen puutavarteollisuus yhdisti monta kylää. Metsätyössä vuodenaikojen mukaan liikkuneet metsätyömiehet, sahojen ja ruukin teollisuustyöväki loivat yhteisön, joka oli koko ajan liikkeessä. Kylille syntyi kauppvoja ja myllyjä, käsityöläiset perustivat sepän ja suutarin pajoja. Asutuksen keskittyessä metsäsavotoille, saha- ja ruukkiympäristöön työväelle tarjottiin käyttöön tehtaan asuntoja. Maanviljelyssä ja karjanhoidossa seudun edelläkävijänä olivat ruukin ja sahojen maatilat, joiden toimintamallia seurattiin kylillä. Karttulan lukuisat meijerit jalostivat lypsytilojen maidon myytäväksi tuotteiksi jopa ulkomaille. Kotitarve- ja kylämyllyjä rakennettiin paikoin maatilojen yhteyteen. Näistä on säilynyt mm. Riuttalan tuulimylly.

Karttulan tiestö oli pitkään vaikeakulkuinen, eikä se soveltunut puutavaran siirtoon autoilla hyvin vielä 1900-luvun alkupuolellakaan. Puutavarakuljettusten kuivaväylistä tunnetuin oli Annikintie, vanha talvinen "Viittatie", joka

alkoi Karttulan Syvänniemeltä ja päättyi Mömmölän- eli Kaislastenlahteen. Kyliä yhdistävän tien merkitys oli suuri kaupankäynnille ja teollisuudelle, mutta tie yhdisti myös tiloja ja sukuja naimakauppojen kautta. Toinen puu- ja malmi- sekä rautatuotteiden kuljetusreitti oli 1890-luvulla valmistuneen Kuttakosken kanavan kautta Rautalammin vesireitille. Matkustaja- ja tavaraliikennettä kylien välillä hoidettiin pääosin höyrylaivoilla. Höyrylaivaliikenteen avaamiseksi 1800-luvulla perustettiin useita laivavarustamoita ja höyrylaivat yleistyivät vuosisadan lopulla.

Kulkuyhteydet paranevat ja yhteisöt kehittyvät

Kuopiosta Karttulaan ja kyliin johtanut maantie oli alkujaan vain polku- ja myöhemmin kärrytienlinja. Tietä kuljettiin jalan ja hevosella. Karttulan päätiestö oli kutakuinkin valmis 1920-luvulle tultaessa. Yleistyvän autoliikenteen myötä 1950-luvulla teitä parannettiin asfaltoimalla, mikä nopeutti henkilö- ja tavaraliikennettä. Yhteydet kylistä rautatielle kulkivat pääteitä Karttulasta ja Syvänniemeltä Airakselan pysäkille, tai Pihkainmäeltä Kurkimäen asemalle. Airakselassa kylä kasvoikin liikenteen myötä tienvarsisatukseksi kauppoineen päätien varteen ja pysäkinseutu kouluineen kyläkeskukseksi. Kylien sivistystoimesta vastasi alkujaan kirkko, joka järjesti lukkar- ja kiertokouluja Karttulan taloissa. 1800-luvun lopulla kehittyi Suomen kansakoululaitos. Sourun tehdas- ja sahayhteisö oli edelläkävijöitä, sillä sahan johto perusti jo 1870-luvun vaihteessa kylään yksityisen kansakoulun. Syväniemen sahallekin perustettiin yksityinen koulu vuonna 1883. Koulu oli merkittävä edistysaskel kylälle ja sen kehitykselle. Karttulan koulupiirijakoon kuului 1890-luvulla Syvänniemen, Pihkainmäen, Kempaanmäen, Karttulanlahden ja Airakselan koulut. 1900-luvun vaihteessa syntyivät myös erilaiset kansansivistys- ja -kulttuurityötä tekevät seurat, yhdistykset, työväen- ja kansanliikkeet, kuten nuorisoseura. Tehtaanjohto suosi yhteisiä kulttuuriharrastuksia ja retkiä sekä kaikinpuolista työväen sivistämistä, jos ne vain takasivat työ- ja asuinrauhan kylällä. Koulu, seu-

M-Market Keihäskoski Syvänniemellä talvella 2023. Kyläkaupat ovat nykyään harvinaisuuksia. Kuva: Vincente Serra.

rantalo ja kauppa olivat kylän tärkeimmät julkiset rakennukset. Opettaja, pappi, kauppias, sahan- tai tehtaanjohtaja - patruuna - olivat tärkeitä sekä kunnioitettuja kylän auktoriteetteja. 1950-1970 -luvuilla maatalouden koneellistuminen ja rakennemuutos vähensi työpaikkoja myös Karttulassa ja ihmisiä muuti työn perässä kaupunkeihin. Hyvät liikenneyhteydet ja vesistörikas luonto ovat kuitenkin olleet Karttulan vahvuuksia ja monet ovat löytäneet sieltä viihtyisän asumisympäristön itselleen.

Lisää historiaa:

[RKY, Riuttalan talomuseo](#)

[RKY, Savon järvimalmiruukit](#)

VIRITTÄYTYMISTEHTÄVIÄ

Näillä tehtävillä virittäydytään tutkimaan ympäristöä aisteja käyttäen. Tehtävistä voi tehdä valikoiden niin monta kuin hyvältä tuntuu.

Koulun äänet

Millaisia ääniä kuulet koulussasi? Millaisia ääniä kuuluu käytävissä, luokissa tai salissa? Valitse yksi tila ja tee sitä kuvaava ääniruno. Äänirunossa voit käyttää esimerkiksi omaa ääntäsi, käsillä taputtamista, kynällä pulpettiin naputtamista tai ihan mitä vain. Älä käytä sanoja, vaan kokoa runo erilaisista äänistä. Nauhoittakaa eri tiloille omistettut runot ja soittakaa koko luokalle. Tunnistavatko muut mikä tila on kyseessä?

Yökoulun tarina

Tee piirtäen tai maalaten kuva koulusta yöllä. Voit kuvata rakennusta ulkoa, omaa luokkaasi tai muuta sisätilaa. Onko kuvassa yöllisiä hahmoja tai varjoja? Kajastaako jostain valoa vai onko kaikkialla pimeää?

Riuttalan talonpoikaismuseumo syysmaisemassa. Kuva: Vincente Serra.

Jos olisit pihan puu, millainen olisit?

Valitse koulun pihalta yksi asia. Se voi olla suuri puu, keinu, pyöräteline, ihan mikä vaan pihassa oleva fyysinen asia. Tee sille identiteetti. Etsi nimi ja kerro millainen se on luonteeltaan. Pohdi sen elämää koulun pihalla. Kirjoita kertomus koulupäivän kulusta sen näkökulmasta. Esittele hahmo lopuksi muille ja kerro miksi valitsit juuri sen.

Löydä itsesi arkiympäristöstäsi

Etsi ympäristöstä asia, joka kiinnittää sinun huomion, tuntuu sinusta mukavan tutulta tai muuten viehättää sinua. Voit ottaa sen mukaan, jos se on esimerkiksi maahan pudonnut käpy tai roska. Muista noudattaa jokaisen oikeuksia. Jos kyseessä on isompi asia, kuten rakennus tai suuri kivi, voit ottaa kuvan. Opettajan kanssa voidaan sopia, että asioita etsitään joltain tietyltä alueelta tai tietyltä reitiltä. Esittele lopuksi asia muille.

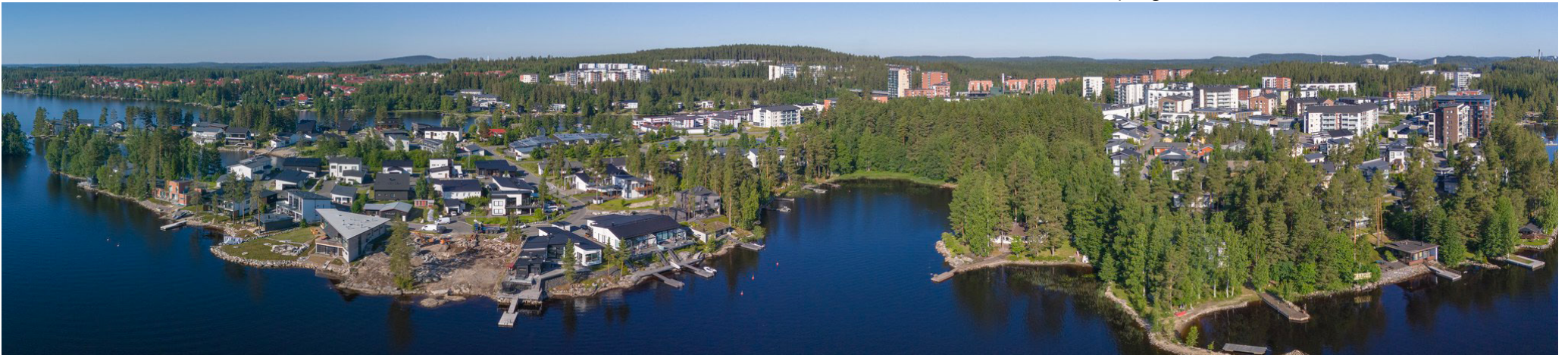
Omakekuva sokkona

Ota A4-kokoinen paperi ja kiinnitä se pöytään teipillä niin, ettei se pääse liikkumaan. Ota kynä ja sulje silmät. Piirrä paperille oma kuva pelkästään tunnustellen ja muistin varassa. Älä avaa silmiäsi kesken piirtämisen. Yritä löytää oikeat kohdat kasvojen eri osille ja piirrä silmät, nenä, suu, korvat ja hiukset. Kun kuva on valmis, avaa silmäsi ja tarkastele lopputulosta. Vertaa piirrosta omaan ulkonäköösi ja pohdi, mikä onnistui hyvin ja mikä yllätti sinut eniten.

Tunnemaisema

Jos maisema olisi tunne, mikä tunne se olisi? Valitse tunne ja piirrä ja maalaa lähiympäristöstäsi maisema, joka parhaiten kuvaa tätä tunnetta. Pohdi myös värien käyttöä. Millaiset värit ovat ilo, suru tai onni? Saman harjoituksen voi tehdä koulun sisätiloista.

Saaristokaupungissa Kallavesi on lähellä. Kuva: Raimo Pesonen.

AIKAMATKA OMAAN YMPÄRISTÖÖN

Näillä tehtävillä virittäydytään tutkimaan Karttulan, oman asuinalueen ja lähiympäristön historiaa.

Tapahtumat aikajalalle

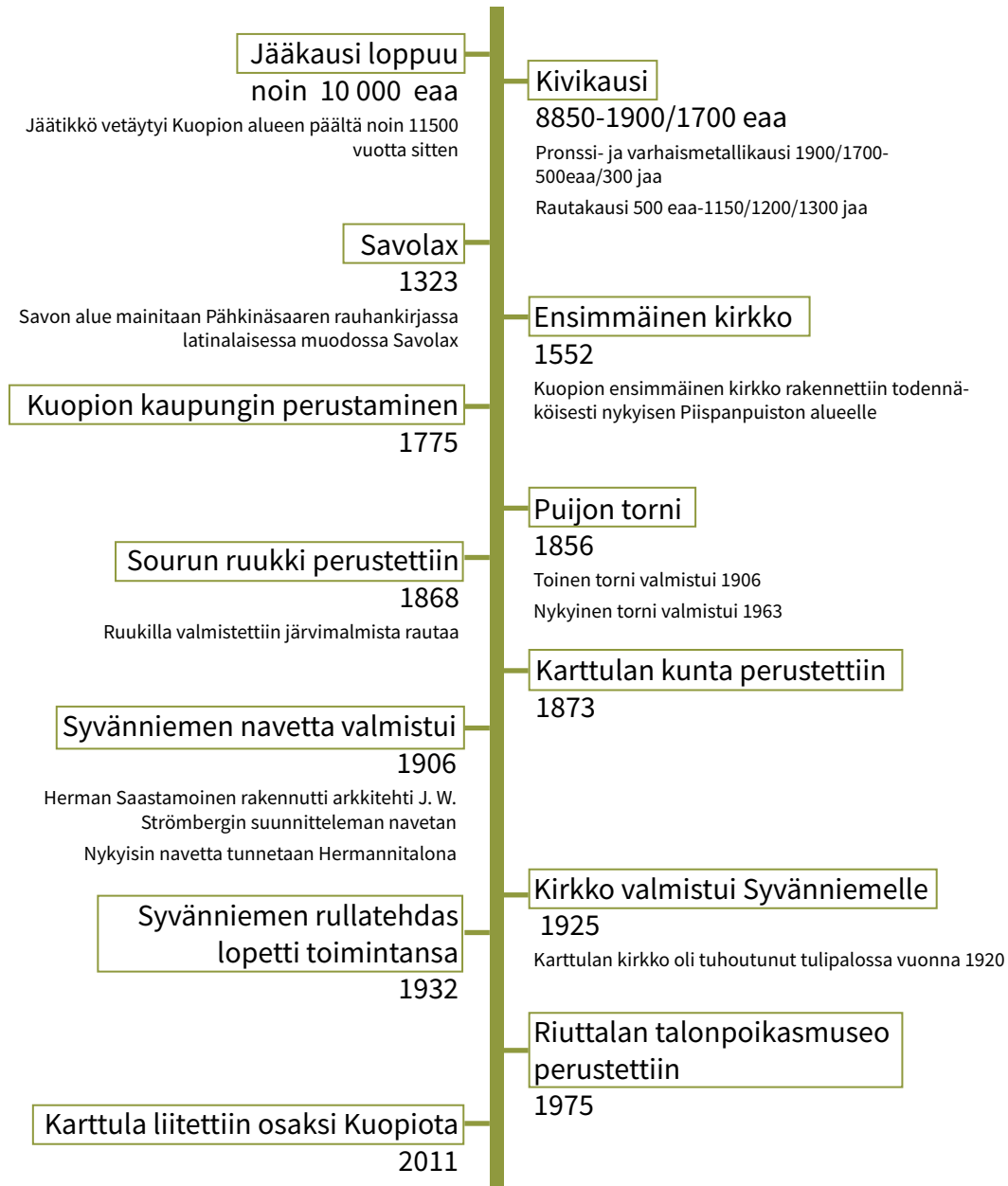
Oppilaat jaetaan 2-3 hengen ryhmiin ja kukin ryhmä saa yhden aikajanan tapahtuman, esimerkiksi kivikausi. Oppilaat kirjoittavat tapahtuman joko A4 tai A3 -kokoiselle paperille ja tekevät myös kuvituksen siihen. Sen jälkeen oppilaat miettivät yhdessä opettajan kanssa aikajanan oikeaa järjestystä ja ryhmittyvät jonoon oman tapahtumansa kanssa oikealle paikalle. Miettikää myös, että mihin kohtaan aikajanaa sijoittuisi oman koulun valmistumisvuosi tai oma syntymävuosi. Lopullisen aikajanan voi kiinnittää seinälle.

Karttulan alueen paikannimet

Tutki Karttulan alueen karttaa. Etsi tietoa kirjoista ja netistä, mistä paikat ovat saaneet nimensä. Entä mistä juontuvat kylien tai teiden nimet? Löydätkö paikannimistä sanoja, joita et ymmärrä? Yritä selvittää sanojen merkitys. Voit myös itse keksiä taustan paikannimille. Keksikää uudelle koulun ympäristöön rakennettavalle asuinalueelle nimi, ja kirjoittakaa ylös nimen taustat.

Koulun lähiympäristön tutkiminen

Tutkikaa yhdessä kartan avulla koulun aluetta/omaa asuinalueutta. Miten alue rakentuu? Onko alueella päätieta ja miten se kulkee? Missä ihmiset liikkuvat eniten? Onko alueella kauppia, kirjasto tai muita palveluja? Asuutaanko alueella korkeissa vai matalissa taloissa? Millaista luontoa alueella on? Onko lähellä vesistöä?

Karttulassa oli paljon teollisuutta 1800-luvulla. Savikosken vesisaha oli aivan ensimmäinen teollisuuslaitos. Se perustettiin vuonna 1841. Tämä kuva on vuodelta 1909. Kuva: Historian kuvakokoelma/ Hydrografisen toimiston (nyk SYKE) kokoelma, Museovirasto.

Tunnelmia Karttulan torilta kesältä 2020. Kuva: Vincente Serra.

OMAA KOULUUN LIITTYVIÄ TEHTÄVIÄ

Historia ja ympäristöoppi

1. Tutki koulua ja koulun pihaa. Miten niiden suunnittelussa on huomioitu käyttäjät? Millaisia tiloja koulussa on, ja mihin niitä käytetään? Onko koulussa tiloja, jonne oppilaat eivät pääse? Entä tiloja, jonne opettajat eivät pääse? Miten piha sopii eri-ikäisille lapsille, vuosiluokilla 1 – 6? Mitä kaikkea koulunpihalla voi tehdä? Entä mitä haluaisit muuttaa tai lisätä koulun pihalle?
2. Tee kartta oman koulusi pihasta, ja kuvaa siinä ominaispiirteitä erilaisin merkein ja selityksin: arvokas puu tai puurivi, merkittävä näkymä, tärkeä pihanosa, tärkeä liikunta- tai leikkipaikka, maiseman maamerkki jne. Mieti myös perustelut sille, miksi karttaan merkitsemäsi asiat ovat tärkeitä. Merkitse myös kulkureitit.
3. Pohdi asioiden muuttumista kolmen aikatazon avulla. Valitse yksi paikka koulusta tai koulun läheisyydestä. Kuvaile samaa paikkaa sata vuotta sitten. Kuvaile paikka tällä hetkellä ja kuvaile sen jälkeen millainen sama paikka voisi olla sadan vuoden päästä. Tehtävän voi tehdä kirjoittamalla, piirtämällä tai vaikka pienoisenäytelmänä.

Kuvataide ja arkkitehtuuri

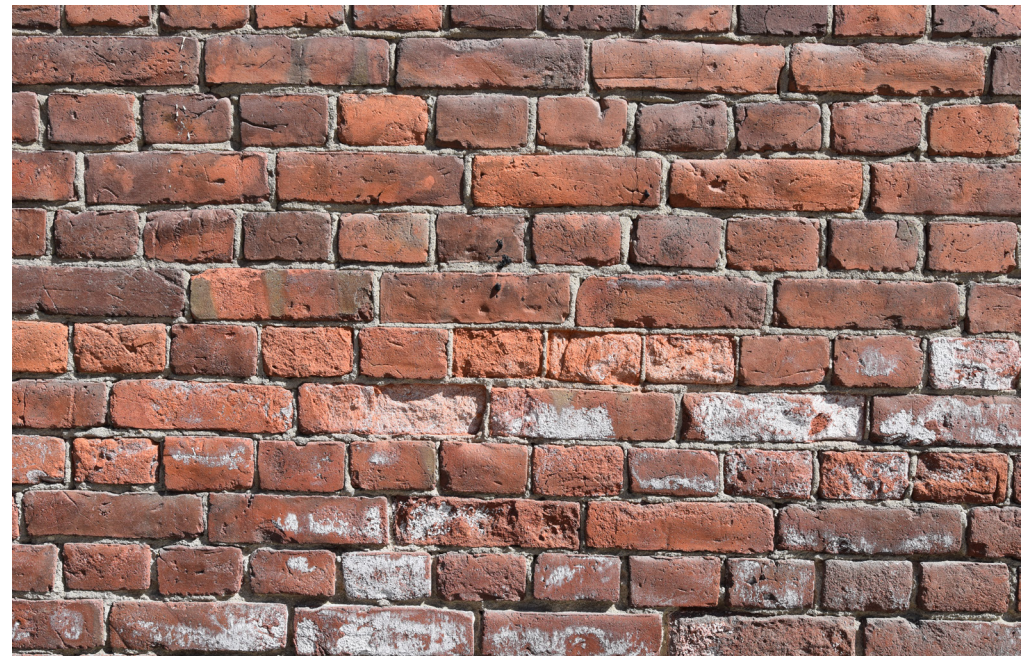
1. Kun oppilaat lähtevät koulusta, koulun unohtuneet löytötavarat alkavat elää omaa elämäänsä. Tee kollaasitekniikalla teos tilanteesta, jossa löytötavarat puuhaavat jotain. Käytä materiaalina vain paperi- ja kartonki-keräyksestä löytyviä aineistoja, esimerkiksi kuvia sanoma- ja aikakauslehdistä tai mainoksista.
2. Valokuvatkaa koulurakennusta. Jokainen ottaa koulusta kolme kuvaa: Omasta lempipaikastanne, koulua hyvin kuvaavasta näkymästä sekä yksityiskohdasta, jota ei yleensä huomaa. Kootkaa luokkaan kuvista näyttely, ja vertailkaa kuvianne. Onko monilla sama lempipaikka ja millaisia yksityiskohtia muut ovat löytäneet?
3. Selvittäkää milloin koulurakennus on valmistunut. Etsikää tietoa rakentamisajankohdan kouluarkkitehtuurista. Millaisia sen ajan tyypillisiä arkkitehtonisia piirteitä voitte löytää omasta koulustanne? Onko koulussanne omalle rakentamisajalle tyypillinen kattomuoto tai ikkunoiden muoto? Entä käytetyt rakennusaineet? 1950-, 1960-, ja 1970-luvun kouluarkkitehtuurista löytyy hyvin tietoa Museoviraston ylläpitämältä koulu-rakennus.fi-sivustolta.

Äidinkieli

1. Ylistysruno eli oodi omalle koululle. Kirjoita runo, jonka aiheena on oma koulu ja sen parhaat puolet. Kootkaa runot esille koulun yhteisiin tiloihin.
2. Kirjoita tarina koulupäivästä yllättävästä näkökulmasta. Kertojana voi olla vaikka liikuntasalin nurkan pölypallo, koulun ulko-ovi tai tietty valaisin. Millaisena koulupäivän kulku näyttäytyy valitusta näkökulmasta käsin?
3. Harjoittele uutistekstin kirjoittamista. Tiedotusvälineissä kerrotaan usein onnettomuuksista ja muista ikävistä tapahtumista. Kirjoita uutinen jostain positiivisesta asiasta. Millainen onnistuminen tai iloinen asia on tapahtunut koulussasi tai harrastuksessasi? Etsi uutisellesi kiinnostava otsikko ja vastaa teksissäsi ainakin kysymyksiin: mitä, missä ja milloin.

Matematiikka

1. Tutki oman koulun huoneiden pinta-aloja. Ota selvää mikä on suurin huonetila ja toisaalta mikä on pienin. Kuinka leveä käytävän tulee olla, jotta kaikkien liikkuminen sujuu jouhevasti? Pohdi, onko koulun tilat käytetty hyvin. Mahtuisiko johonkin leponurkka tai tuntuuko jossain ahtaalta? Voit pohtia ratkaisuja löydettyihin ongelmiin.
2. Talogeometriaa. Tutki millaisia muotoja koulurakennuksesta löytyy. Löydätkö nelikulmion, ympyrän, kolmion, monikulmion? Voit leikata muodot erivärisistä paperista. Sommittele muodoista oman koulurakennuksen julkisivun muodot. Sen jälkeen tee paloista mikä tahansa muoto.
3. Tutki koulun arkkitehtuurin mittasuhteita. Mieti itsellesi sopiva mittatikku. Tee mittatikku oma pituuden, oman käden pituuden tai vaikka oman penaalisi pituuden mukaan. Mittaa mittatikulla luokkahuoneen mittoja. Montako mittaa on ikkunan leveys tai luokkahuoneen leveys? Etsi muita mitattavia asioita.

Arkiympäristön yksityiskohtia. Kuvat: Eeva Martikainen

ARKIYMPÄRISTÖTEHTÄVIÄ

Historia ja ympäristöoppi

1. Mistä tunnistat julkisen rakennuksen? Valitse koulumatkasi varrelta tai arkiympäristöstäsi julkinen rakennus ja suunnittele talolle passi, josta näkyy sen tuntomerkit. Merkitse passiin rakennusvuosi, nimi, tärkeimmät tuntomerkit ja liitä myös kuva. Mieti millainen voisi olla valitsemasi rakennuksen sormenjälki.
2. Tehkää ryhmätyönä puiston suunnitelma. Puistossa pitää olla vähintään kolme erilaista aluetta: leikkipaikka, luontopolku ja oleskelualue. Miettikää puiston koko ja muoto. Miettikää miten puistossa otetaan huomioon kaikenikäiset ihmiset. Lisätkää luovia yksityiskohtia, esimerkiksi taideteoksia tai kiinnostavan mallisia istuimia. Miettikää millaisia kasveja ja puita puistoon istutetaan. Jokainen ryhmä esittelee suunnitelmansa lopuksi muille.

Kuvataide ja arkkitehtuuri

1. Etsi koulumatkan varrelta arkkitehtuurin yksityiskohtia: ovenkahvoja, koristeita, kaiteita, askelmia, parvekkeita jne. Keskity yksityiskohtiin ja ota yhteensä 10 kuvaa. Esitelkää luokassa muille omat koulumatkanne yksityiskohtien kautta. Pystyttekö päättämään yksityiskohtien perusteella miltä suunnalta muut tulevat kouluun?
2. Piirrä maisema paikasta, jossa sinun on hyvä olla. Se voi olla esimerkiksi kotipiha, kesämökiltä tai koulumatkan varrelta. Tee maisemalle pähkinäkuoret ja ripusta se sopivalle paikalle kotona.
3. Suunnittele unelmiesi koulupiha. Voit suunnitella mielikuvituspihalle ihan mitä haluat. Suunnittele piha piirtäen paperille ja tee siitä pienoismalli kierrätysmateriaaleja käyttäen.

Karttula liiketaloja kesällä 2020. Kuva: Vincente Serra.

Äidinkieli

1. Keskustelkaa luokassa siitä, mikä on oppilaiden mieluisin paikka koulun lähiympäristössä. Miksi se on mieluisin? Mitkä ovat sellaisia paikkoja, jotka ehkä tulevat muuttumaan koulun lähiympäristössä ja miksi? Onko joku sellainen paikka, joka ehdottomasti tulisi säilyttää muuttumattomana? Miksi?
2. Kirjoita teksti omaa kylää tai asuinalueetta esittelevään matkaoppaaseen. Kerro mitä kaikkea alueelle ensi kertaa tulevan pitäisi nähdä ja kokea.
3. Suunnitelkaa ryhmätyönä taidekävely koulun lähiympäristössä. Valitkaa kohteiksi julkisia taideteoksia ja arkkitehtuurikohteita, jotka esittelette muulle luokalle. Selvittäkää kohteiden perustiedot (kuka tehnyt, koska ja mitä tarkoitusta varten), mutta keskittykää esittelyssänne siihen, millaisina itse koette kohteet: kuvaillakaa kohteet omin sanoin, kertokaa millainen tunnelma niistä välittyy ja mistä asioista niissä itse pidätte ja miksi. Jos lähialueella ei ole taideteoksia, voitte ideoida millaisia teoksia tai esimerkiksi muistomerkkejä alueelle voisi pystyttää.

Matematiikka

1. Arkireitit. Mittaa koulumatkasi pituus [Kuopion karttapalvelun](#) mittaustyökalun avulla. Mittaa myös muita arkeesi liittyviä matkoja: matka kotoa harrastukseen tai ystävän luokse. Vertaile eri reittien pituuksia keskenään? Vastaako mitat kokemustasi etäisyyksistä? Tuntuuko joku reitti pitkältä tai lyhyeltä ja mistä syystä?
2. Vertaillkaa luokan kesken koulumatkoja. Piirtäkää pienryhmässä aika-
taulukko, johon jokainen piirtää koulumatkaan käyttämänsä ajan pylväänä. Mikä on ryhmässänne ja luokassanne lyhyin koulumatkaan kuluva aika, entä pisin?
3. Selvitä kuinka paljon energiaa kuluu eri liikkumismuotoihin. Ota lähtökohdaksi yhden arkireitin pituus ja etsi tietoa erilaisten liikennemuotojen energiankulutuksesta esimerkiksi. Pohdi mikä liikkumismuoto olisi omalle terveydelle ja ympäristölle paras ja miksi?
4. Mittaa koulun ja koulupihan ympärysmitta. Kuinka paljon mitat ovat vanhoina mittayksiköinä esimerkiksi jalkoina, kyynäröinä ja syleinä? Mitä muita vanhoja pituusmittoja löydät? Entä mikä on oma pituutesi muutettuna vanhoiksi mittayksiköiksi?

Sourun ruukin tiilinen savupiippu. Kuva: Soile Tirilä, Rakennushistorian kuvakokoelma, Museovirasto.

KULTTUURIYMPÄRISTÖTEHTÄVIÄ

Historia ja ympäristöoppi

1. Tutki muinaisjäännöksiä. Etsi [Paikkatietoikkunan](#) avulla joko kotisi, koulusi tai sinulle muuten tärkeän paikan lähistöltä muinaisjäännöksiä. Mistä ihmisen toiminnasta muinaisjäännös kertoo? Mitä tietoja siitä on löydettävissä? Voit etsiä tietoja Museoviraston ylläpitämältä [Arkeologisen kulttuuriperinnön opas](#) -sivustolta.
2. Tehkää koulun lähialueen tärkeistä rakennuksista julkaistavaksi oma suojelulistanne. Valokuvatkaa ja nimetkää kohteet, ja kirjoittakaa niiden suojeluperuste. Voitte tutkia onko valitsemillanne kohteilla jo suojelumerkintä. [Kuopion karttapalvelusta](#) asian voi tarkistaa valitsemalla Kaavatiedot -kohdasta Asemakaava -tason. Esimerkiksi sr-merkintä viittaa rakennus-suojeluun, mutta muitakin suojelumerkintöjä on. Kaikki merkinnät voitte selvittää valitsemalla Asemakaava-alueet -tason ja sen jälkeen lataamalla Asemakaavaselostuksen. Siihen on kirjoitettu kaikkien lyhenteiden merkitys. Myös maakuntakaavoissa on suojelumerkintöjä. Kuopion alueen maakuntakaavan laatii [Pohjois-Savon liitto](#).
3. Tutki omaa asuinalueetta tai koulun aluetta [Paikkatietoikkunan](#) Historialliset ilmakuvat -karttatason kautta. Miltä ajalta on alueen ensimmäinen ilmakuva? Näkyykö oma koti tai koulu kuvassa? Löydätkö rakennuksia, jotka on myöhemmin purettu? Entä löytyykö alueelta isoja puita tai muuta vanhaa kasvillisuutta? Tutki ilmakuvien perusteella, miten alue on muuttunut.

Kuvataide ja arkkitehtuuri

1. Ennen rakennuksen piirustukset tehtiin käsin vesiväreillä maalaamalla. Selvitä mitä tarkoitetaan julkisella rakennuksella. Valitse julkinen rakennus, josta teet vanhan ajan tyylliset piirustukset. Perustele valintasi. Tee luonnos lyijykynällä. Maalaa sen jälkeen vesiväreillä yksityiskohtia ja esimerkiksi taivasta ja maata laveeraamalla. Voit viimeistellä piirustuksen tussilla.
2. Tee juliste oman kylän kulttuuriympäristöstä. Pohdi, mitkä reitit, rakennukset, puistot ja patsaat ovat alueella merkittäviä, ja sommittele ne julisteeseen.
3. Tee sarjakuva tilanteesta, joka liittyy kulttuuriympäristön suojeluun. Sarjakuva voi esittää jonkun kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen purkamista vastustavaa mielenosoitusta tai esimerkiksi uuden rakennuksen suunnittelua kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen ympäristöön.

Äidinkieli

1. Pohtikaa yhdessä arvon käsitettä. Mitä arvolla tarkoitetaan? Mikä tekee jostain paikasta, rakennuksesta tai maisemasta arvokkaan? Ja kenelle se on arvokas? Valitkaa ryhmissä lähiympäristöstä kaikille tuttu kohde. Miettikää ryhmissä, mikä kohteessa on hyvää ja arvokasta. Esitelkää kohteet muulle luokalle.
2. Haastattele vanhempiasi tai isovanhempiasi heidän koulupäivästään. Millainen koulupäivä oli? Mitä oppiaineita opetettiin ja millä tavalla? Mitä tehtiin välitunnilla tai mitä koulussa syötiin? Kirjoita ylös mille vuosikymmenelle koulumuistot sijoittuvat. Kootkaa luokan kanssa yhteen tietoja siitä millaista koulunkäynti on ollut eri vuosikymmenillä.

Matematiikka

1. Ota selvää mikä on Struven ketju. Miksi Struven ketjun pisteet ovat olleet tärkeitä? Ota selville onko Kuopion alueella yhtään ketjun pistettä. Mitä tietoja löydät siitä?
2. Tutki [Paikkatietoikkunasta](#) Kuopion aluetta. Valitse karttatasoista Historialliset ilmakuvat - taso. Valitse "Mittaa alueen pinta-ala" -työkalu ja valitse mielenkiintoinen alue. Nyt voit vaihtaa ilmakuvaa ja tutkia alueenmuuttumista. Kuinka monta rakennusta alueella on ollut aiemmin? Kuinka monta rakennusta on uusimmassa ilmakuvassa? Mitä muita muutoksia alueella on vuosikymmenten aikana tapahtunut? Voit valita tarkastelun kohteeksi esimerkiksi entisen Sourun ruukin, Syvänniemen rullatehtaan tai Savikosken sahan alueen.

Pellon kyntöä hevosauralla Karttulassa. Kuva on otettu 1940-luvulla. Kuva: E. Mäkinen, Historian kuvakokoelma / Matkailun edistämisen kuvakokoelma, Museovirasto.

OPPITUNTIESIMERKKEJÄ

Tästä ympäristöpolkumateriaalista voi valita yksittäisiä tehtäviä tai rakentaa useamman oppitunnin kokonaisuuden, jossa tutustutaan omaan ympäristöön jonkun teeman kautta. Tällä aukeamalla on kolme esimerkkitehtäväkokonaisuutta. Tehtävien jälkeen mainitaan sivunumero, jolta kyseisen tehtävä löytyy.

Esimerkki 1 - teemana oman koulun piha-alue - virittäytyminen

Valitse koulun pihalta yksi asia. Se voi olla suuri puu, keinu, pyöräteline, ihan mikä vaan pihassa oleva fyysinen asia. Tee sille identiteetti. Keksi nimi ja kerro millainen se on luonteeltaan. Pohdi sen elämää koulun pihalla. Kirjoita kertomus koulupäivän kulusta sen näkökulmasta. (Virittäytymistehtäviä aisteille, s 8.)

- tehtävä ulkona

Tee kartta oman koulusi pihasta, ja kuvaa siinä ominaispiirteitä erilaisin merkein ja selityksin: arvokas puu tai puurivi, merkittävä näkymä, tärkeä pihanosa, tärkeä liikunta- tai leikkipaikka, maiseman maamerkki jne. Mieti myös perustelut sille, miksi karttaan merkitsemäsi asiat ovat tärkeitä. Merkitse myös kulkureitit. (Historia ja ympäristöoppi, s. 12.)

- tehtävä luokassa

Suunnittele unelmiesi koulupiha. Voit suunnitella mielikuvituspihalle ihan mitä haluat. Suunnittele piha piirtäen paperille ja tee siitä pienoismalli kierrätysmateriaaleja käyttäen. (Kuvataide ja arkkitehtuuri, s. 14.)

Esimerkki 2 -teemana arkiympäristön tarkastelu yllättävästä näkökulmasta

- virittäytyminen, tehtävä ulkona

Etsi ympäristöstä asia, joka kiinnittää sinun huomion, tuntuu sinusta mukavan tutulta tai muuten viehättää sinua. Voit ottaa sen mukaan, jos se on esimerkiksi maahan pudonnut käpy tai roska. Muista noudattaa jokaisenoikeuksia. Jos kyseessä on isompi asia, kuten rakennus tai suuri kivi, voit ottaa kuvan. Opettajan kanssa voidaan sopia, että asioita etsitään joltain tietyltä alueelta tai tietyltä reitiltä. Esittele lopuksi asia muille. (Virittäytymistehtäviä aisteille, s. 8.)

-tehtävä luokassa

Kirjoita tarina koulupäivästä yllättävästä näkökulmasta. Kertojana voi olla vaikka liikuntasalin nurkan pölypallo, koulun ulko-ovi tai tietty valaisin. Millaisena koulupäivän kulku näyttäytyä valitusta näkökulmasta käsin? (Äidinkieli, s.13.)

- tehtävä luokassa

Kun oppilaat lähtevät koulusta, kouluun unohutuneet löytötavarat alkavat elää omaa elämäänsä. Tee kollaasitekniikalla teos tilanteesta, jossa löytötavarat puuhaavat jotain. Käytä materiaalina vain paperi- ja kartonkikeräyksestä löytyviä aineistoja, esimerkiksi kuvia sanoma- ja aika-

kauslehdistä tai mainoksista. (Kuvataide ja arkkitehtuuri, s. 12.)

Esimerkki 3 -oman kulttuuriympäristön arvot - virittäytyminen, tehtävät luokassa

Tehkää Aikamatka omaan ympäristöön -otsikon alta Tapahtumat aikajanelle ja Karttulan alueen paikannimet -tehtävät (s. 10).

-tehtävä ulkona

Tehkää kävely, ja tutkikaa samalla koulun ympäristöä vanhoista ilmakuvista [Paikkatietoikkunan](#) Historialliset ilmakuvat -karttatason kautta. Miltä ajalta on alueen ensimmäinen ilmakuva? Näkyykö oma koti tai koulu kuvassa? Löydätkö rakennuksia, jotka on myöhemmin purettu? Entä löytyykö alueelta isoja puita tai muuta vanhaa kasvillisuutta? Tutki ilmakuvien perusteella miten alue on muuttunut. (Historia ja ympäristöoppi, s.16.)

-tehtävät luokassa

Pohtikaa yhdessä arvon käsitettä. Mitä arvolle tarkoitetaan? Mikä tekee jostain paikasta, rakennuksesta tai maisemasta arvokkaan? Ja kenelle se on arvokas? Valitkaa ryhmissä lähiympäristöstä kaikille tuttu kohde. Miettikää ryhmissä, mikä kohteessa on hyvää ja arvokasta. Esitellä kohteet muille. (Äidinkieli s. 17.)

Tehkää koulun lähialueen tärkeistä rakennuksista julkaistavaksi oma suojelulistanne. Valokuvatkaa ja nimetkää kohteet, ja kirjoittakaa niiden suojeluperuste. Voitte tutkia onko valitsemillanne kohteilla jo suojelumerkintä. [Kuopion karttapalvelusta](#) asian voi tarkistaa valitsemalla Kaavatiedot -kohdasta Asemakaava -tason. Esimerkiksi sr-merkintä viittaa rakennussuojeluun, mutta muitakin suojelumerkintöjä on. Kaikki merkinnät voitte selvittää valitsemalla Asemakaava-alueet -tason ja sen jälkeen lataamalla Asemakaavaselostuksen. Siihen on kirjoitettu kaikkien lyhenteiden merkitys. Myös maakuntakaavoissa on suojelumerkintöjä. Kuopion alueen maakuntakaavan laatii [Pohjois-Savon liitto](#). (Historia ja ympäristöoppi, s. 16.)

LÄHTEITÄ JA LINKKEJÄ

Materiaalin tausta-aineisto

Halonen, Minna. *Karttulan kulttuuriympäristö. Karttulan koulujen Ympäristöpolku. Pihkainmäki, Syvänniemi, karttulanlahti ja Airaksela. Kulttuuripolku. Ympäristöpolku.* Kuopion kaupunki.

Karttulan historiaa

Kylmälä, Jussi (toim.). 1987. *Karttulan kirja.* Gummerus.

Kuopion ja Pohjois-Savon historiasta

Kuopion historia -kirjasarja:

Lappalainen, Pekka. 1982. *Kuopion historia 1.* Kustannuskiila.

Toivanen, Pekka. *Kuopion historia 2. Savon residenssistä valtuusmiesten aikaan.* 2000. Gummerus.

Nummela, Ilkka. 1989. *Kuopion historia 3. Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875-1918.* Kuopion kaupunki.

Riekkä, Helena. 2005. *Kuopion historia 6. Kuopion kaupungin rakennushistoria: kaupungin rakentumisvaiheita vuodesta 1875.* Kuopion kaupunki.

Mönkkönen, Mauri. 1996. *Kuopion historia 7. Kuopion pitäjän, Kuopion maalaiskunnan ja Riistaveden historia.* Kustannuskiila.

Savon historia -kirjasarja:

Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa & Pirinen, Kauko. 1988. *Savon historia I. Esihistorian vuosituhannet Savon alueella. Savon keskiaika.* Kustannuskiila.

Pirinen, Kauko. 1982. *Savon historia 2:1. Rajamaakunta asutusliikkeen aikakautena 1534-1617.* Kustannuskiila.

Saloheimo, Veijo. 1990. *Savon historia 2:2. Savo suurvallan valjaissa 1617-1721.* Kustannuskiila.

Wirilander, Kaarlo. 1960. *Savon historia 3. Savo kaskisavujen aikana 1721-1870.* Savon säätiö.

Wirilander, Hannele. 2008. *Savon historia 4. Uudistuksiin heräävä Savo 1870-1918.* Savon säätiö.

Kinnunen, Erkki. 2013. *Savon historia 5. Vastakohtien aika 1919-1944.* Edita.

Kinnunen, Erkki. 2006. *Savon historia 6. Heimomaakunnasta maakuntien Eurooppaan 1945-2000.* Savon säätiö.

Räsänen, Riitta (toim.) 2008. *Savo ja sen kansa.* SKS.

Pohjois-Savon kulttuuriympäristöä ja historiaa kokoava verkkosivusto:

Pulkka, Pohjois-Savon muisti -sivusto

<https://pohjois-savonmuisti.fi/>

Viitattu 30.4.2026

Kulttuuriympäristöstä ja rakennetusta ympäristöstä:

Kuopion kulttuuriympäristö - strategia ja hoito-ohjeet. 2008

[Kuopion kulttuuriympäristö -strategia ja hoito-ohjeet](#)

Maisema, opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun.

ProAgria Etelä-Suomi ry / Etelä-Suomen maa- ja kotitalousnaiset, 2016.

Korpelainen Heini, Kaukonen Hille, Räsänen Jaana, 2004. *Arkkitehtuurin A B C. Löytöretki rakennettuun ympäristöön.* Suomen Arkkitehtiliitto SAFA ry.

Räsänen, Jaana. 2007. *Arkkitehtuurin ABC. Peruskäsitteitä.* Suomen Arkkitehtiliitto SAFA ry.

Materiaalissa mainitut linkit:

Kuopion karttapalvelu

<https://kartta.kuopio.fi/>

Viitattu 30.4.2026

Museovirasto

Kansakoulusta peruskouluun, koulurakennuksia kolmelta vuosikymmeneltä

<https://www.koulurakennus.fi/index>

Viitattu 30.4.2026

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas

<https://akp.nba.fi/start>

Viitattu 30.4.2026

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY)

Savon järvimalmiruukit

https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2031

Riuttalan talomuseo

https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1050

Viitattu 30.4.2026

Paikkatietoikkuna

<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>

Viitattu 30.4.2026

Pohjois-Savon liitto, maakuntakaava

<https://www.pohjois-savo.fi/maakuntakaavat-ja-liikenne/voimassa-olevat-maakuntakaavat.html>

Viitattu 30.4.2026

Lisää tehtäviä, menetelmiä kasvattajille ja taidevinkkejä kotiin löytyy esimerkiksi:

Suomen kotiseutuliiton sivuilta:

[Lue lisää Suomen kotiseutuliiton sivuilta](#)

Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastun sivuilta:

[Lue lisää Lastun sivuilta](#)

Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liiton ylläpitämältä sivustolta:

[Lue lisää Mappa-hakupalvelusta](#)

Tämä ympäristöpolku ja muut Kuopion alueen ympäristöpolut löytyvät Kuopion peda.net -palvelusta:

[Lue lisää Kuopion peda.net -palvelusta](#)

Kuvien lähteet mainittu kuvien yhteydessä.

Omenapuu kukkii Riuttalassa. Kuva: Vincente Serra.

KUOPIO

Lastu
Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu